

УДК 342.95

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.8>

## НАПРЯМКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ (В АСПЕКТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ)

**Зеленський Є.С.,**

*старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки  
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

*<https://orcid.org/0000-0002-5345-1513>*

**Зеленський Є.С. Напрямки реалізації окремих положень Стамбульської Конвенції (в аспекті забезпечення прав дітей).**

Мета написання наукової статті – на підставі аналізу норм Стамбульської конвенції та вітчизняного законодавства у сфері протидії домашньому насильству, а також результатів діяльності підрозділів Національної поліції запропонувати напрямки реалізації окремих положень Стамбульської конвенції щодо забезпечення прав дитини в Україні.

У роботі представлений аналіз статистичної інформації діяльності мобільних груп Національної поліції Дніпропетровської області на повідомлення про факти домашнього насильства. Зроблено висновки про латентність домашнього насильства відносно дітей. Акцентовано увагу на необхідності врахування в діяльності органів та підрозділів Національної поліції принципу Стамбульської Конвенції, за якого дитина-свідок домашнього насильства офіційно має визнаватися потерпілим від таких протиправних дій.

Запропоновані напрямки удосконалення забезпечення прав дитини під час протидії домашньому насильству з урахуванням вимог Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами.

Висунута пропозиція розробити та прийняти накази Міністерства соціальної політики «Про затвердження Положення про створення та функціонування Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі, здійснення повноважень держателя цього реєстру» та «Про затвердження Положення про Єдиний державний реєстр кривдників».

Наголошено на потребі законодавчого впровадження у діяльність практичних органів Національної поліції принципу «дитина-свідок=дитина-потерпілий» шляхом запровадження конкретних змін до Кримінального процесуального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення. Підтримана позиція щодо необхідності вирішення питання обов'язкового призначення психологічної експертизи у справах про домашнє насильство за участю дитини та врахування її результатів під час вирішення справи по суті.

Запропоновано доповнити Кодекс України про адміністративні правопорушення статтею 279<sup>9</sup> «Особливості розгляду справи про адміністративне правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством».

**Ключові слова:** дитина, Стамбульська конвенція, домашнє насильство, насильство стосовно жінок, реєстр кривдників, свідок, потерпілий.

**Zelenskyi E.S. Directions for the implementation of certain provisions of the Istanbul Convention (in the aspect of ensuring children's rights).**

The purpose of writing a scientific article is to propose directions for the implementation of certain provisions of the Istanbul Convention on the protection of children's rights in Ukraine based on the analysis of the norms of the Istanbul Convention and domestic legislation in the field of combating domestic violence, as well as the results of the activities of the National Police units.

The work presents an analysis of statistical information on the activity of mobile groups of the National Police of the Dnipropetrovsk region on reports of domestic violence. A conclusion was made about the latency of domestic violence in relation to children. Attention was focused on the need to take into account

in the activities of the National Police bodies and units the principle of the Istanbul Convention, according to which a child-witness of domestic violence must be officially recognized as a victim of such illegal actions.

Proposed directions for improving the protection of children's rights when combating domestic violence, taking into account the requirements of the Council of Europe Convention on the prevention of violence against women and domestic violence and the fight against these phenomena.

A proposal was put forward to develop and adopt the orders of the Ministry of Social Policy «About the approval of the Regulation on the creation and operation of the Unified State Register of Domestic Violence and Gender-Based Violence, the exercise of the powers of the holder of this register» and «About the approval of the Regulation on the Unified State Register of Offenders».

The need for legislative implementation of the “child-witness = child-victim” principle into the activities of practical bodies of the National Police by introducing specific changes to the Criminal Procedure Code of Ukraine and the Code of Ukraine on Administrative Offenses is emphasized. The position regarding the need to resolve the issue of the mandatory appointment of a psychological examination in cases of domestic violence involving a child and the consideration of its results during the decision on the merits of the case is supported.

It is proposed to supplement the Code of Ukraine on Administrative Offenses with Article 279-9 “Peculiarities of consideration of a case on an administrative offense related to domestic violence.”

**Key words:** child, Istanbul Convention, domestic violence, violence against women, register of offenders, witness, victim.

**Актуальність теми.** В умовах сьогодення з введенням режиму воєнного стану перед органами Національної поліції, органами державної влади постало чимало викликів, які потребують нагального вирішення та координації зусиль. Домашнє насильство – це одне з тих явищ, які у період війни можуть лише загострюватися і при цьому залишатися невидимим.

**Постановка проблеми.** 20 червня 2022 року Україна ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами [1]. 11 листопада 2022 року Конвенція набула чинності на території України [1], що має спонукати законодавчі органи до внесення змін в норми вітчизняного права проте станом на травень 2023 року зміни, які б адаптували законодавство України до положень Стамбульської Конвенції, прийняті не були, що говорить про невиконання взятих на себе державою зобов'язань.

**Стан дослідження проблеми.** Вирішенню проблем подолання домашнього насильства присвячені роботи вчених різних галузей права. В галузі кримінального права питання протидії домашньому насильству в сучасний період вивчали А.А. Вознюк, С.В. Мирославський, В.М. Панькевич, Т.І. Сухоребра, С.В. Щербак та інші. Адміністративно-правова галузь представлена такими сучасними науковцями – дослідниками практики протидії домашньому насильству: О.В. Ковальова, Т.О. Мацелик, Т.П. Мінка, В. А. Миколасць, Н.В. Новицька, М.І. Репан та багато інших.

**Мета написання даної наукової статті** – на підставі аналізу норм Стамбульської конвенції та вітчизняного законодавства у сфері протидії домашньому насильству, а також результатів діяльності підрозділів Національної поліції запропонувати напрямки реалізації окремих положень Стамбульської конвенції щодо забезпечення прав дитини в Україні.

**Виклад основного матеріалу.** Проблема протидії домашньому насильству не зникла від початку збройного конфлікту в Україні. І хоча у першій половині 2022 року явище домашнього насильства стало латентним через ряд причин: відсутність статистики з тимчасово окупованих та прифронтових територій, виїзд за кордон значної кількості населення, переважання побутових проблем в українських сім'ях, а також нівелювання проблеми домашнього насильства через зовнішні обставини у державі, друга половина 2022 року та початок 2023 року відзначилися зростанням кількості задокументованих фактів домашнього насильства.

Звернімося до офіційних статистичних даних Дніпропетровщини. Впродовж 2021 року у місті Дніпро здійснено 3522 виїздів мобільних груп на повідомлення про факти домашнього насильства, 2026 з яких підтвердилися, у 2022 році – 3577 таких виїздів, 1760 з яких підтвердилися, а станом на 20 березня 2023 року 1001 виклик про такі факти, 768 з яких підтвердилися, як домашнє насильство.

Однією із форм реагування на факти домашнього насильства поліцейськими є винесення термінового заборонного припису. У 2021 році мобільними групами з реагування на факти вчинення домашнього насильства у місті Дніпро винесено 1353 термінових заборонних приписи. У 2022 році їх кіль-

кість становила 986 приписів. У 2023 році станом на 20 березня поліцейськими м. Дніпро винесено 352 таких приписи.

Також поліцейські уповноважені складати протоколи про адміністративні правопорушення за ст. 173-2 КУпАП, як засіб реагування на домашнє насильство. У 2021 році мобільними групами з реагування на факти вчинення домашнього насильства у місті Дніпро складено 1098 протоколи про такі адміністративні правопорушення, у 2022 році – 903 протоколи, а за 2023 рік станом на 20 березня поліцейськими м. Дніпро вже складено 332 таких протоколи. Статистика підтверджує вище нами сказане про зміну вектору пріоритетів громадян України з сімейних проблем на державні та пов'язані зі збройним конфліктом проблеми. Однак початок 2023 року відзначається стабілізацію ситуації для громадян України та звернення їх до внутрішньо-сімейних проблем у тому числі, пов'язаних з домашнім насильством.

Розглядаючи потерпілих від домашнього насильства за статтю, маємо відзначити, що потерпілими від домашнього насильства у м. Дніпро за 2021 році стали 1092 жінки (80,7%), 172 чоловіки (12,7%), а також 89 дітей (6,6%). Зауважимо, що у м. Дніпро у 2022 році потерпілими від домашнього насильства стали 1528 жінки (86,8%), 121 чоловіки (6,9%), а також 111 дітей (6,3%).

Аналізуючи статистичну інформацію, бачимо, що у переважній більшості від домашнього насильства потерпають жінки, що відповідає загальній тенденції та висновкам наукових досліджень. Зменшення кількості чоловіків – потерпілих від домашнього насильства з 12,7% до 6,9 вбачаємо у державних подіях, пов'язаних із збройним конфліктом, адже велика кількість чоловіків мобілізовані та несуть службу в лавах збройних сил України, територіальній обороні та інших силових структурах. Сталою є статистика потерпілих – дітей, проте вважаємо її неточною, з огляду на латентність домашнього насильства відносно дітей, а також не врахування у статистиці принципу Стамбульської Конвенції, за якого дитина-свідок домашнього насильства офіційно має визнаватися потерпілим від таких протиправних дій [1].

Усвідомлюючи важливість сучасних і актуальних проблем діяльності Національної поліції, органів державної влади щодо захисту прав людини в Україні в умовах воєнного стану, ми пропонуємо наступні напрямки удосконалення забезпечення прав дитини під час протидії домашньому насильству з урахуванням вимог Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами.

По-перше, на виконання вимог Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [2] вважаємо за потрібне розробити та прийняти накази Міністерства соціальної політики «Про затвердження Положення про створення та функціонування Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі, здійснення повноважень держателя цього реєстру» та «Про затвердження Положення про Єдиний державний реєстр кривдників». Така позиція не вперше висловлюється вітчизняними правниками, проте дотепер не реалізована на практиці. В умовах воєнного та післявоєнного станів такі реєстри можуть значно спростити роботу поліцейських та інших представників державних органів. Порядок формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі [5], прийнятий у 2019 році не діє у повному обсязі, щоб забезпечити не тільки ведення реєстру кривдників, а й настання негативних наслідків для них, застосовуваних з метою їх виховання та забезпечення прав і свобод потерпілих осіб від домашнього насильства. Вважаємо також доречним підняття питання про відкритість для громадськості такого реєстру.

Другим напрямком удосконалення діяльності державних органів щодо захисту прав людини під час протидії домашньому насильству вважаємо запровадження у діяльність практичних органів Національної поліції принципу «дитина-свідок=дитина-потерпілий». Наведені вище статистичні дані свідчать про те, що лише приблизно 6 % від загальної кількості постраждалих від домашнього насильства є діти. Однак опитування поліцейських дозволяє зробити висновок, що більшість сімей, в яких відбувається домашнє насильство і потерпілим визнаний один з подружжя, мають неповнолітніх дітей. Діти у таких випадках не завжди визнаються навіть свідками домашнього насильства. Якщо безпосередньо дитині не завдана фізична шкода, то її автоматично не визнають потерпілою.

Фактично існують судові прецеденти у справах про домашнє насильство та вироблена судова практика щодо визнання дитини, яка стала свідком (очевидцем) домашнього насильства, потерпілою у справі [6; 7], однак законодавчо закріпленого положення не існує. Так, постанова Верховного Суду від 17 лютого 2021 року у справі № 753/19409/19 (провадження № 61-6763св20) [7] чітко роз'яснює:

навіть якщо поліцейські не визнали дитину, яка є свідком (очевидцем) домашнього насильства, потерпілою у справі, суд визнає такий статус за дитиною [6; 7].

На виконання вимог Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами [1] пропонуємо запровадити наступні зміни до Кримінального процесуального кодексу України [3] та Кодексу України про адміністративні правопорушення [4]:

- вважаємо за потрібне доповнити статтю 55 Кримінального процесуального кодексу України частиною 1<sup>1</sup> такого змісту:

*«Потерпілим у кримінальному провадженні у справах про домашнє насильство обов'язково визнається дитина, яка стала свідком (очевидцем) такого насильства»;*

- вважаємо за потрібне доповнити статтю 269 Кодексу України про адміністративні правопорушення частиною 4 такого змісту:

*«Потерпілим у провадженні у справах про адміністративні правопорушення про домашнє насильство обов'язково визнається дитина, яка стала свідком (очевидцем) такого насильства».*

Таким чином, шляхом автоматичного визнання дитини, яка стала свідком (очевидцем) домашнього насильства, потерпілою у справі, що є цілком доречним, зважаючи на отриману емоційну та моральну шкоду, права самої дитини перебуватимуть під захистом держави на офіційному рівні.

У контексті сказаного науковці також наголошують на вирішенні питання обов'язкового призначення психологічної експертизи у справах про домашнє насильство за участю дитини та врахування її результатів під час вирішення справи по суті [8].

Крім того, на виконання вимог Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами та, враховуючи норму пункту 7 частини 1 статті 284 Кримінального процесуального кодексу України [3] (кримінальне провадження закривається у разі, якщо потерпілий, а у випадках, передбачених цим Кодексом, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, крім кримінального провадження щодо кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством), пропонуємо виключити справи за статтею 126<sup>1</sup> (домашнє насильство) з переліку кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення. Зокрема, пропонуємо внести зміни до статті 477 Кримінального процесуального кодексу України [3] такого змісту:

виключити в пункті 1 частини 1 статті 477 Кримінального процесуального кодексу України слова: *«статтею 126<sup>1</sup> (домашнє насильство),».*

Запропоновані зміни до законодавства нівелюють практику маніпуляції потерпілою особою з метою припинення провадження шляхом відмови від висунутих в заяві вимог. Сам факт вчинення домашнього насильства стає підставою для відкриття провадження, заява потерпілої особи не є обов'язковою підставою для цього. Таким чином держава зможе захистити права потерпілих осіб навіть тоді, коли самі такі особи цього не розуміють та не бажають.

На останок пропонуємо на виконання вимог Стамбульської Конвенції доповнити Кодекс України про адміністративні правопорушення статтею [4] 279<sup>9</sup> *«Особливості розгляду справи про адміністративне правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством»*, в якій зокрема передбачити виключення обов'язкової наявності заяви потерпілої особи для порушення справи. Надати можливість третім особам подавати заяви про факти вчинення домашнього насильства та визнання таких заяв підставами для порушення справи про адміністративне правопорушення. Зобов'язати органи Національної поліції та органи соціального захисту реагувати на факти домашнього насильства, особливо якщо в такій сім'ї проживають діти.

**Висновки.** Висловлені у роботі пропозиції є актуальними, проте їх реалізація потребує додаткового вивчення та обговорення, а також детального визначення під час законодавчої ініціативи. Цілеспрямована, поетапна та комплексна робота поліцейських із залученням інших державних органів, підприємств, установ, організацій, а також громадських організацій, відповідність такої діяльності міжнародним стандартам може сприяти зменшенню кількості фактів домашнього насильства в Україні.

#### Список використаних джерел:

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11.05.2011 / Верховна Рада України. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994\\_001-11#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text) (дата звернення: 12.05.2023).

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 12.05.2023).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text> (дата звернення: 12.05.2023).
5. Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2019 № 234 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.05.2023).
6. Огляд практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо видачі обмежувального припису / Упоряд: правове управління (IV) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду, суддя КЦС ВС Д.Д. Луспенник. Київ, 2021. 35 с.
7. Постанова Верховного Суду від 17.02.2021 у справі № 753/19409/19 (провадження № 61-6763св20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95066934> (дата звернення: 12.05.2023).
8. Миколасць В., Мацелик Т., Новицька Н. Адміністративна відповідальність за вчинення домашнього насильства щодо дитини. *Юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 60–67 URL: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.2322> (дата звернення: 12.05.2023).